

bijeengebracht over de beroepsopleiding voor de koopvaardij, marine en visserij, dat op een gelukkige manier aansluit bij dit officiële gedenkboek.

F. J. A. Broeze

C. A. Tamse, ed., *Koningin Sophie 1818-1877. Jeugdherinneringen in Biedermeierstijl van een Nederlandse vorstin uit Wurtemberg* (Zutphen: De Walburg Pers, 1984, 128 blz., f29,50, ISBN 90 6011 318 7); Hella S. Haasse, S. W. Jackman, ed., *Een vreemdelinge in Den Haag. Uit de brieven van koningin Sophie der Nederlanden aan Lady Malet* (Amsterdam: Sijthoff, 1984, 282 blz., f34,50, ISBN 90 218 2605 4).

De laatste decennia is er naast de gebruikelijke stroom idolatrische publikaties een kritische (populair-)wetenschappelijke geschiedschrijving over het huis Oranje in de negentiende eeuw op gang gekomen, waar de byzantinistische elementen uit verdwenen of tenminste op de achtergrond geraakt zijn. Dit en de groeiende belangstelling voor vrouwengeschiedenis hebben als vanzelfde aandacht doen uitgaan naar het doen en laten van een intellectueel geëmancipeerde vrouw als koningin Sophie (1818-1877), de eerste vrouw van koning Willem III. Uiterst ongelukkig was de echtverbintenis tussen de vijfde, overgevoelige Sophie uit Wurtemberg en de onberekenbare en onbehouwen Willem, wiens ruwheid pas na zijn zestigste levensjaar rijp was om iets bijgeslepen te worden. Toen was Sophie echter al gestorven na een leven waarvan zij de trieste kanten trachtte te compenseren door nauwe contacten te onderhouden met vooraanstaande geleerden, kunstenaars en politici, vooral uit het buitenland.

Koningin Sophie is een fascinerende persoonlijkheid. Als iemand van dat besef doordrongen is, is het wel de Groningse historicus C. A. Tamse, die in de bundel *Nassau en Oranje* (Alphen aan den Rijn, 1979) 307, haar als enige Oranje-echtgenote zelfs verhief tot in de titel van zijn opstel: 'Koning Willem III en Sophie'. Vervolgens smokkelde hij haar binnen in zijn bundel *Vrouwen in het landsbestuur* (Den Haag, 1982) 203-220, hoewel zij in dat bestuur feitelijk noch staatsrechtelijk direct heeft gefunctioneerd. Terecht immers wordt zij door de schrijfster Hella S. Haasse gekarakteriseerd als 'een vreemdelinge in Den Haag', in meerdere betekenissen van dat woord. Maar liefde maakt niet altijd blind; daarom blijven Tamses historische studies over Sophie boeien. In afwachting van de door hem voorbereide grote biografie, is er een beknopte, maar veelzijdige levensbeschrijving over haar van zijn hand beschikbaar in het *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte.*, XXXIX (1980) 165-205. Nu heeft hij haar jeugdherinneringen in Nederlandse vertaling uitgegeven, die zij in het Frans in 1865 en 1866 voor enkele vertrouwelingen (m/v) schreef, terugblikkend op haar jeugdijaren tot 1839, het jaar van haar komst in Nederland. Een andere versie van de herinneringen loopt zelfs tot 1849, maar werd door Tamse niet voldoende uitgewerkt bevonden en daarom geen publikatie waardig. De nu gepubliceerde jeugdherinneringen weerspiegelen, behalve Sophie's karakter en belangstellingssfeer, een af en toe benauwend klein wereldje van romances, ziekten en intriges, dat onweerstaanbaar doet denken aan de inhoud van sommige roddelbladen. Een privé story in high society. Tamse echter legt in zijn epiloog op boeiende wijze uit, dat haar autobiografie — ondanks de afstand in tijd — ook als spiegel van de Biedermeierperiode kan opgevat worden. Minder overtuigend is hij, wanneer hij de betekenis van haar herinneringen voor de politieke geschiedschrijving

probeert uit te werken. De einddatum 1839 van haar levensverhaal vormt dan toch wel een probleem, een vol decennium voordat Willem III als staatshoofd optrad. Deze uitgave is voortreffelijk verzorgd en voorzien van annotaties, literatuurverwijzingen, genealogische overzichten en een personenregister.

De kwalificatie voortreffelijk kan helaas niet verleend worden aan de door Hella Haasse verzorgde brievenuitgave van Sophie. Wel komen er genealogische overzichten, maar geen literatuurverwijzingen of registers, en slechts een summier aantal verklarende noten in voor. De uitgave pretendeert niet wetenschappelijk te zijn. Voor de historicus is deze brievenuitgave dan ook minder goed bruikbaar. De Amerikaanse hoogleraar S. W. Jackman heeft een eerste selectie gemaakt uit Sophie's brieven, die deel uitmaken van de collectie-Malet, bewaard in de Duke University te Durham (North Carolina). Uit deze keuze van Jackman heeft Haasse gezien de omvang ervan en op grond van andere, niet geëxpliciteerde redenen op haar beurt een selectie gemaakt. De nu door Haasse uit het Engels vertaalde en gepubliceerde brieven en fragmenten van brieven zijn door Sophie van 1842 tot haar dood in 1877 aan haar vriendin Lady Marian Dora Malet, geboren Spalding, geschreven. De brieven van Marian Malet aan Sophie zijn door de laatste helaas verbrand en over hun inhoud is dus weinig bekend. Sophie had de Malets in Den Haag leren kennen, waar de echtgenoot, sir Alexander Malet, tot 1842 secretaris bij de Britse legatie was. Koningin Sophie en Marian Malet hadden beiden een weinig gelukkig huwelijksleven; beiden waren energiek, intelligent, geestig, en bewogen zich graag in de wereld van diplomatie, politiek, cultuur en kunst.

De brieven in deze uitgave lijken vooral bedoeld een illustratie te vormen bij het verhaal, dat Haasse in vier gedeelten tussen de brieffragmenten door plaatst over leven en werken van Sophie. De wetenschappelijke kwaliteit van Tamses publikaties haalt het verhaal van Haasse in geen dele. Zo wordt Falck na zijn dood in maart 1843 (26) als trouwe vriend van Sophie opgevoerd. Ondanks Sophie's geloof in het spiritisme lijkt dat weinig reëel. Niets wordt medegedeeld over Sophie's pogingen voor en na de dood van Willem II, die slechts zeven jaar (33) geregeerd zou hebben, om de troon voor haar zoon te claimen. De scheiding van tafel en bed tussen Willem III en Sophie in december 1855 wordt niet vermeld. Bij de vermeende liefdesaffaire tussen Sophie en Willem Frederik Tindal (87) wordt niet verwezen naar H. J. Scheffer, *Een ongewoon heer met ongewone besognes* (Bussum, 1976), die de nodige informatie verschaft. De lijst met tekortkomingen kan zo voortgezet worden, maar vooral valt het te betreuren dat deze bronnenuitgave, die overigens hoge verkoopcijfers haalt, voor de naaste toekomst een wetenschappelijk verantwoorde uitgave van de rijke brievencollectie, bewaard op een voor Nederlandse historici moeilijk toegankelijke plaats, zeer onwaarschijnlijk maakt. Het wachten blijft dus op Tamses biografie over Sophie.

G. A. M. Beekelaar

W. van den Broeke, *Financiën en financiers van de Nederlandse spoorwegen 1837-1890* (Dissertatie Rotterdam; Zwolle: Waanders, 1985, 360 blz., f49,90, ISBN 90 6630 039 6).

Hoewel er sprake is van een zekere kentering van de populaire opvattingen over de economische ontwikkeling van Nederland in de negentiende eeuw, doen krenten als